

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlelere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

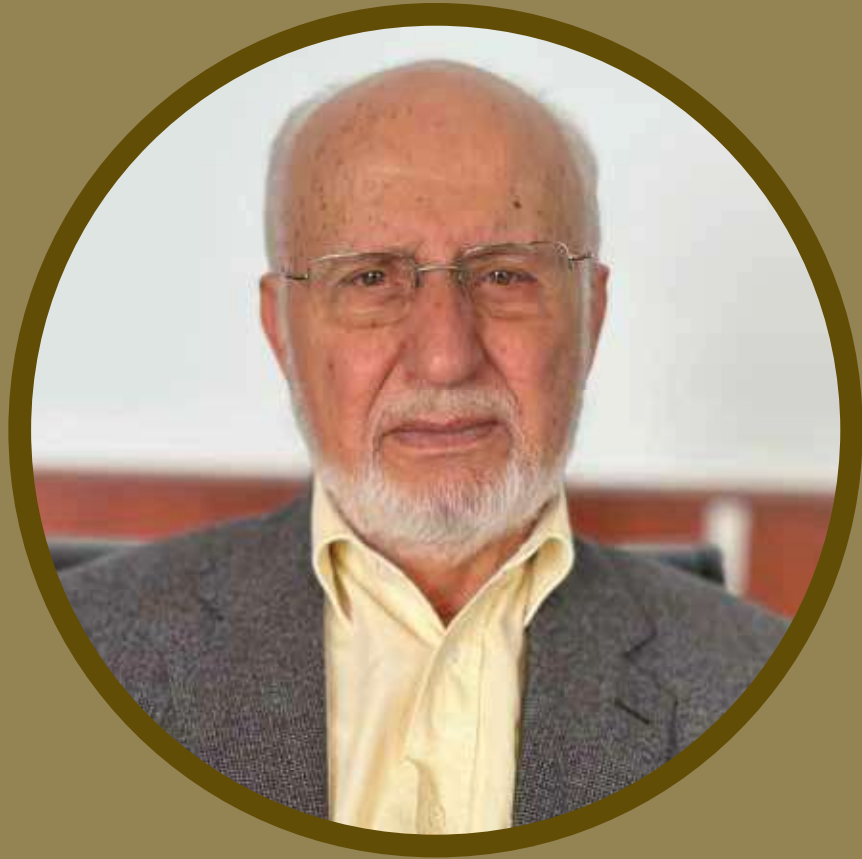
Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Rıza Selimbaşoğlu

1940 yılında Trabzon'un Maçka ilçesinin Gürgenağaç köyünde doğdu. Babası Osman Efendi, annesi Gülsüme Hanım'dır. İlkokul 1-3. sınıfları köyünde, 4. sınıfı Trabzon Kurtuluş İlkokulu'nda okudu. 5. sınıfı ise yine köyündeki ilkokulda okuyarak mezun oldu. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nu 1960 yılında tamamladı. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldu. Öğrencilik yıllarında, İstanbul Üsküdar Kaptanpaşa ve Altunizâde camilerinde imamlık yaparak öğrenimini sürdürdü ve 1965 yılında mezun oldu. Ordu ilinde Merkez Ortaokulu'nda din dersi öğretmenliğine başladı. Ordu'da İmam-Hatip Okulu Yaptırma ve Yaşatma Derneği'ni, ikinci başkanı olarak faal hâle getirdi. İmam-Hatip Okulu binasının yapılması çalışmalarında faal olarak çalıştı. Askerlik görevine Ankara'da başladı. Yedek Subay olarak yaptığı askerlikten Eylül 1969'da İstanbul'da terhis oldu. Askerlik sonrası 1969 yılında Trabzon müftü yardımcısı olarak göreve başladı. 1971 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Özlük İşleri müdür yardımcısı, 1973 yılında Özlük İşleri müdürü oldu. Özlük İşleri müdürlüğü esnasında Milli Güvenlik Akademisi'ni bitirdi. 1978 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı Personel Genel müdürü oldu. Bir müddet sonra tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı'na döndü. 1979 yılında Koordinasyon ve Değerlendirme Daire Başkanlığı görevinde bulundu. Kurucusu olduğu Hac Dairesi Başkanlığı'nı 4 Ocak 1979'dan 13 Aralık 1983 tarihine kadar sürdürdü. 1982 yılı sonunda Brüksel Büyükelçiliği Din Hizmetleri müşaviri görevinde 1986'ya kadar kaldı. Yurda dönüşünde (1986) Başkanlık Vaizi olarak atandı. Bu görevi 1992 yılına kadar sürdürdü. Bu arada dört dönem Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti üyeliği ve bir dönem de Mütevelli Heyeti başkanlığı görevinde bulundu. 1992-1995 yılları arasında Taşkent Büyükelçiliği Din Hizmetleri müşavirliğiyle yurt dışında görev aldı. Son olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda başmüfettiş iken 15 Eylül 2001 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Bu resmî görevlerinin dışında Avrupa'da Belçika Türk-İslâm Diyanet Vakfı, Almanya'da Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (Dİ- TİB), Fransa Türk-İslâm Diyanet Vakfı, Hollanda Diyanet Vakfı, İsviçre Diyanet Vakfı gibi hizmet kuruluşlarının birçoğunun kurucusu, bir kısmının da genel kurul üyesi olarak görevler aldı. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nı yürüttü. Bu dönemde Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik hizmetlerin başlatılmasında rolü bulunanlar arasında yer aldı. Türk Ocağı üyesi olup, iki dönem Hars Heyeti'nde görev yaptı. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Görüşme Selim Demirci tarafından Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

---

5 Haziran 2023 Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Ya-kın Dönemde Dinî Hayat başlıklı projemiz için bugün Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeyiz. Emektâr hocalarımızdan Rıza Selimbaşoğlu hocamızı dinleyeceğiz. Sözü, fazla uzatmadan hocamıza bırakmak istiyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Efendim ben Rıza Selimbaşoğlu. 19 Temmuz 1940 yılında Maçka’nın şimdiki adıyla Gürgenagaç eski adıyla Yanakandos köyünde doğdum. İlkokulu köyümde okudum. İlkokuldan sonra 1952-1953 ders yıllarında Trabzon’da yeni açılan imam-hatip okuluna kaydoldum. 1960 yılında imam-hatip okulundan mezun oldum. O zamanlar imam-hatip mezunları fakültelere giremiyordu, imam-hatip mezunları olarak lise fark imtihanlarını vermemiz gerekiyordu. Ben kendi sahamda devam edebil-mek için yüksek İslam enstitüsü imtihanına girdim ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne kaydol-dum. Oradaki talebeliğim sırasında imamlık yaptım. Evvela Üsküdar Kaptanpaşa Camii’nde, daha sonra da yine Üsküdar Altunizade Camii’nde imam olarak çalıştım ve okula oradan devam ettim. İmam-hatip mezunları olarak o zamanlar bizim tahsile devam edebilmemiz için Diyanet İşleri Baş-kanlığı’nın bize bir yardımı oluyordu, ikinci imam olarak tayin ediliyorduk. Mezuniyetten sonra 1964’te Ordu Merkez Ortaokulu din dersi öğretmenliğine tayin oldum. Orada üç yıl çalıştıktan sonra 1967 yılının Eylül ayında askere gittim. Askerliğimi yedek subay olarak -iki yıldır o zaman-yaptım. Askerden sonra Ordu’daki muhitim tarafından evim de kiralanmış olduğu hâlde bir daha öğretmen olarak tayinim yapılmadı. Bir müddet ısrarlı olduktan sonra artık olmayacağını anlayın-ca arkadaşların da ısrarı üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı’nda görev aldım.

Trabzon müftü yardımcısı olarak 1970 yılında Trabzon’a gittim. Trabzon’da kısa bir müddet ça-lıştı. 1971 Mart muhtırasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı’nda meydana gelen kadro de-ğişiklikleri, yeni bir kadronun kurulması çalışmalarında arkadaşların tensibiyle Ankara’ya gelme durumu oldu. Özlük işleri müdür muavini olarak göreve başladım. Bir müddet sonra özlük işleri müdürü oldu. Özlük işleri müdürlüğü sırasında birtakım siyasi olaylar sebebiyle Diyanet İşleri Baş-kanlığı merkez kadrosunda değişiklikler yapıldı. Görevimden alınarak, Ankara merkez vaizliğine tayin oldum. Merkez vaizliği sırasında yeni kurulan MC Hükümetleri döneminde çok eski dostum olan rahmetli Gün Sazak Bey’in ısrarı üzerine, gümrük bakanı olunca, Personel ve Eğitim Genel Müdürü olarak Gümrük Bakanlığı’na geçtim. O hükümet zamanında Gümrük Bakanlığı’nda rah-metli Gün Sazak Bey’le beraber çalıştık. Fakat o hükümet belli bir süre sonra, koalisyonlar dönemi olduğu için Türkiye’de hükümetler değişiyordu, yıkılınca bizim beraber görevden alındığımızda İç İşleri Başkanı Dr. Lütfi Dođan Bey, Devlet Bakanı oldu. Onunla Diyanet görevinden beraber ay-rılmıştık. Dr.Lütfi Dođan Bey beni makamına çağırarak yeniden Diyanet’e dönmemi istedi. Zaten daha önceki çalışmalarda Diyanet’e dönmem için Danıştay kararı da vardı ama Diyanet bunu tatbik etmiyordu. Mecburen Dr. Lütfi Dođan Bey’in bu isteği üzerine yeniden Diyanet’e döndüm yine özlük işleri müdürü olarak göreve başladım.

Belli bir süre sonra Koordinasyon Değerlendirme Dairesi’nin kurucu başkanı oldum. Koordinas-yon Değerlendirme başkanı kadrosunda çalışırken Türkiye’deki hac işlerinin devlet tarafından yapılmasına karar verilince 1979’da Kurucu Daire Başkanı olarak Hac Dairesi Başkanlığı’na geti-rildim. Hac Daire Başkanlığı’nı karayoluyla Suriye üzerinden tecrübemiz olmadığı için çok büyük sıkıntılarla belli bir süre yürüdüktan sonra artık iş tamamen rayına oturunca Hac Dairesi’nden

Belçika Din Hizmetleri müşavirliğine tayin oldum. Belçika'da dört sene müşavirlik yaptım. Belçika dönüşü riyasette değişiklik olmuştu. Mustafa Sait Yazıcıoğlu hocam Diyanet İşleri başkanı olmuş, Tayyar Altıkulaç Bey kendi isteğiyle emekli olmuştu. Türkiye'ye döndüğümde merkez vaizi olarak uzun zaman çalıştım. Merkez vaizliği sırasında Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti üyeliği ve bir dönem de Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyet başkanı olarak çalıştım. O zaman Sovyetlerin dağılma dönemi idi. Mütevelli Heyet başkanlığım sırasında Türk Cumhuriyetleri ile ilk ilişkileri yürüten ekibin, arkadaşlarımla beraber içinde bulundum. Belli bir süre sonra da Sait Yazıcıoğlu Bey'in üniversitedeki görevine dönmesi, Mehmet Nuri Yılmaz Bey'in de Diyanet İşleri Başkanlığı'na gelmesi sonucu yeni bir görevle Özbekistan Din Hizmetleri müşavirliğine tayin oldum. Özbekistan Din Hizmetleri Müşavirliği'nin kurucu başkanı oldum. Üç yıl orada çalıştım ama oraya gitmeden önce Diyanet Vakfı Mütevelli Heyet başkanı olarak oralarda yapılacak çalışmaların planlamasının içinde bulundum. Vakıf olarak bütün Türk Cumhuriyetleri merkezlerinde birer abidevi cami yapma kararı almıştık. Cami yerlerini tespit için o mütevelli heyetle birlikte müteaddit seyahatlerim oldu. Cami yerlerini tespit ettikten sonra Özbekistan'a gitmemin sebebi de oradaki müşavirliği kurup, o eseri orada meydana getirmektir. Fakat o zamanki Özbekistan idaresi komünizmden yeni çıkmış. Başında İslâm Kerimov adında dine çok mesafeli olan, çok aykırı düşünen bir adam vardı. Bütün ısrarlarımıza, çalışmalarımıza, hazırlıklarımıza da yapmamıza rağmen Türk mimari tarzında, Osmanlı mimari tarzında bir caminin yapılmasına karşı çıkıldı ve dolayısıyla Taşkent'te böyle bir camimiz olmadı ama diğer başkentlerde arkadaşlar tarafından camiler yapıldı. Özbekistan'daki görevim bittikten sonra tekrar Diyanet'e döndüm. Belli bir süre merkez vaizi olarak çalıştıktan sonra teftiş kuruluna atandım. Başmüfettiş olarak belli bir süre çalıştım. 2001 yılında da kendi isteğimle henüz yaş haddini doldurmadan emekli oldum.

Sayın hocam anlattıklarınızdan anladığımız 1960 ve 1970 sonrası Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsal büyümesi, gelişmesinde çok farklı kademelerde hizmetiniz ve katkınız olmuş. Ama biz daha ziyade Karadeniz ve özellikle de Trabzon özelinde sizle bir söyleşi yapmak istiyoruz. Önce ailenizden başlayalım, hocam anne-babanızın dinî ve ahlakî olarak yetişmenize katkısı, size tavsiyeleri neler oldu?

Efendim, anne ve baba tarafımdan her iki dedem de hocaydı. Annemin babası olan dedemi tanımadım çünkü annem çok küçükken vefat etmişti o dedem. Baba dedemi daha çok tanıdım. O da vaktiyle yıllarca Yemen'de askerlik yapmış. Terhis olduktan sonra da köyümüzde, ben aslen Çaykara'nın eski adıyla Hopşera köyü şimdiki adıyla Soğanlı köyündenim, 60 seneden fazla dedem fi sebîlillâh hiçbir para almadan köyümüzün imamlığını yapmıştı. Birçok hocaefendinin, sonradan mesleğe girmiş hocaların ilk defa Kur'an öğrendikleri kişi olmuştur. Dedem böyle bir Osmanlı adamıydı.

Hafız yetiştirme ya da İslâmî ilimler tedrisi gibi faaliyetleri var mıydı?

Hayır o manada değil, Kur'an-ı Kerîm okutma, tecvid, Kur'an-ı Kerîm tilavetiyle ilgili devamlı bir şekilde köyümüzde okutan kişi olmuştur. Sonradan hoca olmuş kişiler ilk defa ondan okumaya başlamışlardır. Her zaman rahmetle yâd eder ve bana anlatırlardı.

Ben Maçka'da doğup büyüdüm. Cumhuriyet Dönemi'nde 1929'da Çaykara havalisinde büyük bir sel olmuştu. Seller senesi deniyor ona. Hatta o bir milattir. Yaşları bile anlatırken büyüklerimiz seller senesinden bir sene sonra doğdu falan diye anlatırlar. 1929 yılında böyle bir felaket oldu. O

felakette Çaykara en çok zarar gören yerlerden birisiydi. Sürmene ve Of da büyük zararlar görmüştü. O zaman mübadele sonucunda boşalan yerler vardı Maçka'da, Rumlar gitmişti ve o köyler boş olarak bekliyordu. Çaykara'da bu felakete uğrayan ailelere mübadeleyle boş kalan yerlere göçme imkânı tanındı. Oradan arazi verildi. Ben öyle bir göçmen ailenin çocuğuyum.

Annem ve babam oraya geldi. 1940 yılında ben doğmuş oldum. Bizim Çaykara'da zaten hiçbir evde medreseden geçmemiş bir kişi olmazdı, o dönemde herkesin mutlaka bir medrese geçmişi vardı. Yani her biri aşağı yukarı bugün imamlık yapabilecek durumda yetiştirilmiştir. Çaykara'nın o zamanki hâli bu. Okul yok, medrese var. O medreselerde okumuş babam fakat meslekte kalmadı. Çiftçilikle, sonra da ticaretle meşgul oldu. Rahmetli annem de o medreselerde okumuştur ve Osmanlıca yazıyı okuyup bize anlatabilen bir hanımefendi. Osmanlıca *Ahmediyye*, *Muhammediyye*, *Mevlid* kitabını çok rahat okuyabilen bir kişiydi.

Hocam o zaman şöyle diyebilir miyiz? Siz 1940'ta dünyaya geldiğinizde Çaykara köyünde yetişmiş bir hanımefendi, Osmanlıca yazıyla bir şeyler okuyabilecek, öğretebilecek düzeyde yetişmiş biri olabiliyordu.

Tabii tabii, annem Osmanlıca okur-yazardı. Onlar sonradan harf inkılabıyla beraber bir gecede cahil kaldılar. Yoksa o eski kitapları okuyordu.

Babanız kendi medrese okuduğu yıllarla ilgili size hatıra kabilinden bir şeyler anlatır mıydı hocam? Zihninizde kalmış olan bir şeyler var mı?

Hayır, çok fazla bir hatırası yok. Çaykara'da okumak isteyenler mutlaka o medreselerden geçirdi. Bir kısmı devam eder daha üst seviyede hafız olur, Arapça okur, icâzet alırdı. Bir kısmı meslekte devam eder bir kısmı da oradan belli bir süre sonra ayrılır, bir başka mesleğe geçer. Yani babam o şekilde değil, bir medrese geçmişi yok.

Hocam siz anlatırken dikkatimizi çeken bir şey de 1929'daki sel. Trabzon'un özellikle Çaykara ve çevresinden bir nüfus hareketliliğine, değişikliğe de sebep olmuş öyle anlaşılıyor. Ve dediniz ki Çaykara bölgesinde medreseden geçmeyen, medrese bulunmayan yer neredeyse yok. Siz doğduğunuzda köyünüzde kendinizi artık fark ettiğinizden itibaren oradan göçenlerce kurulmuş bir medrese ya da medreseye benzer bir şey var mıydı?

Bizim oralara Maçka, Hamsiköy Deresi diyorlardı, bizim çocukluğumuzda cami diye bir şey yoktu, minare diye bir şey de yoktu. Çünkü oralar Rumlardan kalan yerlerdi. Çaykara ve Sürmene'den gelmiş olanlar, gelir gelmez hemen oralarda cami teşkilatı kurmaya başladılar. Bizim bebekliğimizde başlamıştı bu faaliyet. Mesela kiliseleri camiye çevirdiler ama minareleri yoktu. O derede o zamanlar tek bir minare bile yoktu. Bazı köyler merkeziydi, mesela bizim köy merkezi bir köydür. Üç köyden hepsi toplanıp gelir, cuma namazını bizim kiliseden dönme hâlen de mevcut olan fakat şimdi minaresi yapılmış camimizde kılarlardı. Dinî bir tedrisat yoktu, hafızlık mesleği gibi bir tedrisat çok sonradan Maçka'da kuruldu. Hafızlık yapmak isteyenler daha çok, o zaman tabii maaşla çalışan din görevlisi yoktu, köylünün ücretini verdiği din görevlilerinden hafızlığa başlardı. Bir seneliğine, iki seneliğine böyle tutulmuş hocalar olurdu, onlardan hafızlığa başlardı. Sonradan Araklı'ya, Sürmene'ye, Çaykara'ya esas medreselerin olduğu yerlere giderler, orada devam ederlerdi.

Hocam bu bizim için çok kıymetli: Sel felaketinden sonra Hamsiköy ve Maçka'nın belli bölgelerinin dinî renginin değiştiği bir süreç Çaykara'dan gelenlerle birlikte yaşanmış. Ancak köyünüzde medrese vesaire olmadığını söylediniz ve annenizin babanızın bir şekilde medrese geçmişi olduğundan da bahsettiniz. Siz köyden eğitim ve tahsil için çıkmaya nasıl karar verdiniz, bunda ne etkili oldu?

Biz köyde çocukken imam tutmak derlerdi ona, yani anlaşılır bir adamı getirirlerdi. Bilhassa kış aylarında mutlaka bir imam gelirdi. Bu imam Torul'dan, Çaykara'dan bazen Sürmene'den olurdu. Bütün çocuklar mahalle mektebinde oraya okuldan önce devam eder, Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden okuması, namaz sûrelerinin ezberlenmesi gibi ilk bilgileri oradan alırlardı. Kaldı ki benim annem zaten öyle bir fıkıh bilgisine sahipti ki ben sonradan imam-hatip okulunda okurken bile annemin müdahaleleriyle öyle ince şeyler öğrendim ki çok sonra usul-ü fıkıh okuduktan sonra annemin o bilgilerinin menşeyini öğrendim. Sorardım anneme bunları nereden öğrendin? "Efendi'den öğrendim." derdi. Efendi derlerdi medresedeki hocalara. Yani bizim Çaykara'da bugünkü vaazlar gibi hamâsî vaaz eden insan yoktu. Oturur, fıkıh tahâret bahsinden alır; evde, camide, medresede okuturlardı, kızlara da erkeklere de.

Hocam anneniz unvan olarak medrese hocası anlamında "Efendi" tabirini kullanırdı. Peki size isim olarak birini zikreder miydi? Yani bahsettiği o "Efendi"nin kim olduğunu söyler miydi?

Pek zikretmezdi. Hoca olarak dedem vardı, dedemden başka Sulalar vardı. Müftü kardeşlerdi, 3-4 tane Sula soyadlı, onların Cafer Efendi diye bir hocaları vardı. Yine o köyde medrese hocası olan, İstanbul'daki medreselerle de ilişkisi olan hocalar vardı. Onlar benim çocukluğumda ders okutmuş oralarda. Onlardan ders alırlardı. Çaykara'da Yunus Vehbi Yavuz'un babası olan Hacı Hasan Efendi'nin kurduğu bir medrese, işte o hocaların devamı olan medreselerdi. Biz daha çok onlara yetiştik, o eskilere yetişemedik ama adlarını duyardık yani söylerlerdi. Tayyib Zühdü Efendi mesela meşhurdur. Hacı Hasan Efendi'nin de hocası olmuş o. Biz ilkokulu bitirdiğimizde o zaman ilkokulu bitirenler daha çok öğretmen okuluna giderdi. Ortaokul ne Maçka'da vardı ne de Trabzon'da vardı. Ortaokula gitme imkânı da yoktu.

Hocam siz ilkokulu 1950'den önce okudunuz.

Tabii 48'de başladık. O dönemde bir öğretmenin camiye girmesi de bayağı ayıp karşılanırdı, yani tahsilli adamın camide işi yoktu. Ki o dönemde camiler fakir fukaraya kalmış yerlerdi.

Size olumsuz bir propagandaları var mıydı hocam?

Pek onu hissetmedim çünkü öğretmenimiz zaten Sürmeneli'ydi. Komşu köydendi yani, o, dine çok bigâne değildi. En azından cuma namazlarına gelmek zorundaydı, babası vardı çünkü canını okurdu. Ama tüm aydınlar dine mesafeliydi. Onların camiye gitmeleri ayıplanırdı. Daha sonra tabii çok büyük hatıralarım oldu. Hiç unutmam Ordu'da öğretmenliğim döneminde bir albay, o zaman ben bu rütbeleri de bilmiyorum ama kalabalık yıldızları olan bir adam, kıyafetiyle cuma namazına geldi, tabii millet şaşırды. Namazdan sonra millet kuyruğa girdi adamı tebrik ediyorlar, hoş geldin diyorlar. Oraya şube reisi olarak gönderilmiş emekliye ayrılacak bir albaymış. O adam da yerden yere giriyor, utanıyor kızarıyor, yani bir namazı kıldım diye nedir bu iltifat falan diye! Ben en sonunu bekledim gittim yaklaştım adama dedim ki:

Ben buranın din dersi öğretmeniyim, bu kıyafetle buraya geldiniz. Bu millet öyle susamış ki bu işe, çünkü sizden önce bu kıyafetle bu camiye giren adamı görmedi ki bu insanlar!

Biraz rahatlattım adamı. Aydın dedikleri kimseler hep dine mesafeliydi.

Hocam, köyünüzden çıkıp imam-hatibe gitmeye nasıl karar verdiniz?

İlkokulu bitirdik. Öğretmen okuluna gidiyor herkes, imtihanlara giriyor. İlkokulda başarılı bir öğrenciydim. Çünkü dördüncü sınıfı Trabzon Merkez’de Kurtuluş İlkokulu’nda okudum. Sonradan beşinci sınıfta tekrar köye döndüm. O bir sene Kurtuluş İlkokulu’nda okumam sebebiyle o kadar değişiklik oldu ki. Köyde beşinci sınıfta bir öğretmen geliyor bir salonda beş tane sınıf oturuyor. Sıralar hâlinde 1. sınıf, 2. sınıf, 3-5 hepsi bir salonda okuyoruz. Orada yetişme tarzımız tabii çok zayıf. Rahmetli amcam benim okumamı istediği için aldı beni üçüncü sınıftan sonra Trabzon’a götürdü. Orada evimiz yok, amcamın evi var. İlkokulu burada okuyacaksın bundan sonra dedi, beni Kurtuluş İlkokulu’na kaydetti. Fakat ben sanki okur-yazar değilim gibi o çocuklar arasında, onlar şehir çocuğu hepsi vızır vızır koşuyorlar, ben garip kaldım. O zamanlar üç karne alırdık. Birinci dönemde sınıfın en sessiz çocuğuydum hiç kimse, hoca da meşgul olmuyor benimle, baktı ki bu çok zayıf. Dördüncü sınıfta okuyoruz, 3’ten 4’e gelince bir sürü kitap var. Ben doğru dürüst okuyamıyorum bile. Fakat o bir dönemden sonra yeni intibak edebildim. Hiç unutmuyorum bir gün bir müfettiş geldi, haritada çocuklara Külek Boğazı, Toroslardaki, nerededir? diye sordu. Tabii kimse bilemedi. Çok faal bir talebe olmadığım için öğretmenin benden hiç ümidi yok. Kim biliyor? dedi müfettiş, ben parmağımı kaldırdım, “Ben biliyorum.” dedim. “Gel göster bakayım.” dedi, gittim gösterdim haritada. Öğretmen ondan sonra benimle ilgilendi, yani o zamana kadar hiç ilgilenmemiş. O bakımdan köye döndüğümde, beşinci sınıfa gittiğimde öğretmenin asistanı gibi çalışmaya başladım. Niye çok fark attık? Çünkü kitap okumasını öğrendim, hikâye okumasını öğrendim falan. Son sınıfta okuduğumuz bir öğretmenimiz vardı, o bizim köylüydü, kahveye çok meraklıydı. Gelirdi 4 ve 5. sınıflara bir ders verirdi, ondan sonra bütün okulun başkanı yapmıştı beni, boyum küçücük ama beni başkan yapmıştı, okulu bana bırakır çeker giderdi kahveye oyun oynamaya. Adamları var orada, oturur eğlenirlerdi. Ben o sınıflarla uğraşırdım. Ben o zaman *Kelile ve Dimne*’yi okumuştum. Çocukların yaramazlığını durdurabilmek için *Kelile ve Dimne*’den hikâyeler anlatırdım onlara. O hikâyelerle çocukları oyaldım. Yıllar sonra soranlar olmuştur bana nereden buluyordun sen onları diye. O kitabı bulmuşum, oradan okumuşum. İşte böyle bir hayatımız oldu. Onun için mezun olduğumuzda ben öğretmen okuluna gitmek istemedim. İmam-hatip okulu yeni açılmıştı. Trabzon’da ilk defa açılıyor. Amcam da yazın bir gün köye geldi, babama dedi ki bu çocuğu imam-hatibe vereceğiz, yeni bir okul açılıyor oraya verelim dedi. Tabii ben ne olduğunu bilmiyorum imam-hatibin. Onların yönlendirmesiyle -bilhassa o amcamın yönlendirmesiyle- gittim.

Hocam imam-hatip lisesinin ilk öğrencilerinden biri, 8 numaralı öğrencisi olarak o zamanki imam-hatip hakkında neler söylemek istersiniz?

Azizim, o zaman imam-hatip okulu binamız yoktu. Halk Eğitim Merkezi binasında şimdiki Trabzonspor binasının, Ziraat Bankası’nın arkasında, karşısında Halk Evi vardı oranın bir salonuna bizi götürdüler. O zaman imam-hatibe kaydolun elli iki arkadaşlık. Orada ilk ders için uzun boylu bir adam bize geldi. Saçları arkadan uzun tuhaf bir adamdı. Zayıf, uzun boylu bir adam. Ben sizin akaid dersinize geliyorum dedi. Ben akaid nedir, ne değildir hiç duymadım. Geldi ve Allah’ın sıfatlarını yazdı tahtaya. Onları bize ezberletti. Meşhur Cansız Hoca’yımış, o hocamız. İlk hocam odur yani.

Orada ilk defa onun dersine girdik. Bizim 1., 2. ve 3. sınıflarda ilâhiyat mezunu hocamız hiç olmadı, mahallî hocalardan istifade ettik. Arapça dersine Salih İmamoğlu hoca geldi, Kemal Parlak hoca geldi. Daha sonra lisenin coğrafya öğretmeni rahmetli İsmail Hakkı Berkman, o eski imam-hatip mezunlarından, imam-hatip kapanınca 1930'lu yıllarda coğrafya fakültesine gidip coğrafyacı olan bir adam, Kastamonulu, Trabzon'a yerleşti. Onu tanımayan yoktur lisede. Kiblesi olan iki adam vardı: Biri o, biri de matematikçi Ahmet Saka hocaydı. Bunlar bizim derslere geldiler. Kur'ân-ı Kerim dersine de merhum Haydar Hafız gelmeye başladı. Böyle ortaokuldan, liseden ve öğretmen okulundan gelen hocalarla epey zaman idare ettik. Daha sonra ilâhiyat mezunu olarak Adanalı Hulusi Özkul hoca, sonra Din Eğitimi Genel Müdürlüğü de yapmıştı, ilâhiyatı bitirir bitirmez bize hoca oldu. İlk ilâhiyatçı olarak onu tanıdım. Bir de Ahmet Yeşil diye bir hocamız vardı, o da rahmetli oldu. Hayati Ülkü Bey geldi, daha sonra İstanbul İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü yaptı uzun yıllar. Böyle ilâhiyattan hocalar gelmeye başladı daha sonraki yıllarda ama ilk yıllarda yoktu, hep o mahallî hocalardan okuduk.

Hocam siz bir taraftan okuldaki eğitiminizi sürdürürken bir taraftan da resmî belirlenen program dışında mülazemetiniz olan, yakınlık kurduğunuz hocalarınız oldu mu? Evine gittiğiniz, ders halkalarına katıldığınız hocalarınız oldu mu?

Oldu, oldu. Yakup Gürsoy hoca vardı. Evvela Semerciler dibindeki caminin imamıydı, sonradan İskenderpaşa Camii imamı oldu. O aynı zamanda Cansız Hoca'nın da talebesiydi. Arapça'sı iyi olan bir hocaydı, ondan imam-hatip lisesi boyunca sarf-nahiv okuduk. Onunla devamlı temasımız oldu. Meydan Camii dediğimiz İskenderpaşa Camii'nin önünde bir imamlık binası vardı, orada odası vardı. Okuldan çıkar çıkmaz oraya gelirdik, orada ders alır-ders verir evimize giderdik. Yani onunla bu irtibatımız hep devam etti.

İmam-hatipten gelen bu arkadaş grubu kalabalık mıydı hocam?

Çok kalabalık değildik. Ben vardım, Abdurrahman Eroğlu vardı. Trabzon İmam-Hatip'ten emekli şu anda sağdır Abdurrahman Eroğlu. Öteki arkadaşlardan pek öyle iltifat eden yoktu ama o ilk imam-hatip talebelerinin birçoğu zaten koca koca adamlardı, evli barklı adamlardı. Biz küçüktük, onlar büyük adamlardı. Çoğu dışarıda bir şeyler okumuş. Hafızlar vardı aralarında, yarım hafızlar vardı. Yani bir medrese geçmişleri olan arkadaşlardı onlar ama biz hiç medrese geçmişi olmadan imam-hatibe geldik. En küçüğü bendim sınıfın. İbrahim Demirbaş vardı benim gibi küçük, Mahmut Hamzaoğlu, şimdi avukattır, o vardı. En küçükleri bizdik sınıfın. Onların bir geçmişi vardı mesela rahmetli İrfan Şentürk vardı sonradan yıllarca beraber olduk, enstitüyü de beraber bitirdik. Çaykara'dan gelmişti, medresede de Ahmet Serdaroğlu hocadan okumuş. O bizden biraz daha da büyüktü. Onların böyle geçmişleri vardı ama bizim yoktu. Biz orada yeniden başladık, onu tamamlamak için de ben Yakup Gürsoy hocadan çok istifade ettim.

Hocam arzu ederseniz Yüksek İslam Enstitüsü sürecinizden bahsedebilir misiniz?

1960 ihtilali olmuştu, biz imam-hatip okulundan mezun olurken, 27 Mayıs gününün sabahı bir uyandık, radyolarda bangır bangır bir ses. Bizim evimizde radyo yoktu o zaman. Halk Partili bir adamdı komşumuz, sonuna kadar açmış radyoyu ihtilalden bahsediyor: "Biz inkılap yaptık NATO'ya CENTO'ya bağlıyız." boğuk bir ses, Alparslan Türkeş'in sesi o ses. Onunla uyandık, ihtilal nedir de bilmiyoruz fakat ben okuyan bir talebeyim yani gazeteleri takip ediyordum, *Büyük Do-*

ğu'yu okuyordum, bütün Cevat Rifat Atilhan'ı okumuştum. Bir taraftan Osman Yüksel'i okuyordum. Ama arkadaşlar pek okumazdı.

Bu yayınların hepsi düzenli olarak Trabzon'a gelirler miydi hocam? Elde edilmeleri kolay mıydı?

Aşağı yukarı geliyordu da almaya paramız yoktu. Yani o kadar çok harçlığımız olmazdı ama *Büyük Doğu*'yu alırdım. Kesinlikle alırdım, bütün sınıfa da okutur, verirdim. Mecmua bana döndüğü zamanda kötü bir hâle gelirdi ama yine de okurduk. O ihtilal ortamında hocalarımız azledildi, mesela Salih İmamoğlu müftülükten azledildi ama ne olduğunun da farkında değildi millet. Bizi topladılar hemen, sabahleyin anons yapıldı bütün talebeler okula gelecek diye. Hâlbuki biz imtihana hazırlanıyoruz, okullar kapanmış durumda. Dediler ki Trabzon Lisesi'nin bahçesine gideceksiniz, biz de gittik. Orada nutuklar atılıyor, marşlar söyleniyor, ne olduğundan haberimiz yok. Yavaş yavaş anladık ne olduğunu, nasıl olduğunu işlerin. İmtihana girdik, yazılı imtihan olduk. Arkadaşlardan epeyi Trabzon'da imtihana girdiler. Kazanan 5-10 kişi olduk.

Geldik İstanbul'a fakat İstanbul'a geldiğimizde rahmetli Bekir Topaloğlu bizi Tophane'de karşıladı. O zaman İstanbul'a öyle otobüsle gitme diye bir şey yok, sadece gemiyle gidebiliyorsun, yani otobüs işi çok sonradan başladı. Bir cuma günü öğleden sonra Trabzon'dan gemiye bindik pazar günü Tophane'ye indik. Bekir Topaloğlu Bey geldi karşıladı bizi. Aldı Sirkeci'de bir otele yerleştirdi. O gece sabaha kadar Samsun İmam-Hatip müdürü olan rahmetli Remzi Yavuz ders çalıştı, ışığı söndürmüyor, yorgunuz, gemi bizi perişan etti zaten, yat dinlenelim yarın sözlü imtihana gideceğiz. O evli barklı bana dedi ki: "Rıza sen bekâr bir adamsın benim çocukluğum var mutlaka girmeliyim." Sabaha kadar ezberledi. Hafızlıktan gelen biriydi, bizden de yaşlıydı, ezberle daha çok işi götürüyordu. Ertesi gün Bekir Bey geldi, bizi aldı götürdü. Ali Üsküdarlı hoca, Ahmet Davudoğlu hoca bir de Emin Saraç hoca bu üçünün komisyonu bizi sözlü imtihan yapıyor. Girdik Ali Üsküdarlı hoca Kur'an'dan bildiğin bir yeri oku dedi. Ben hafız değilim, وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ, oradan başladım okumaya. Bir iki ayet okuduktan sonra, "Bir dakika dur, hangi makamda okuyorsun?" dedi. Rast makamında okuyorum, dedim. Şu nedir bu nedir ? falan diye tecvitten sordu, tek tek cevap verdim. Kimden okudun bunları? dedi. Haydar Hafız'dan okudum, Salih hocadan okudum dedim. Benim için, tamam dedi. Geçtik öbür tarafa Arapça kısmına Davudoğlu bir ayetin üzerinden tahlil yaptırdı bana. Birkaç fiili sordu, mazisi-muzarisi, tabii cevap verdim. Hadis dersinden de Emin Saraç hoca imtihan ediyor, genç bir adam o zaman. Sorular sordu, cevap verdim ama biz doğru dürüst hadis okumadık. Yani hocamız bize ilâhiyatta okuduğu hadis notlarından belli bir şeyler okuttu, kitap yok hiçbir şey yok o zaman. Yani imam-hatip okulunda merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin *İslâm Dinî* adlı kitabından başka hiçbir kitap yok. Zaten bizim o çağlarda dinle ilgili yeni yazıyla yazılmış tek kitap yoktu ki! Eski yazılar zaten kalkmış piyasadan gitmiş. Bir *Ahter-i kebir*'i bulmak bile mümkün değil, yani çok zor buluyorsun. Bir sarf-nahiv kitabı bulmak çok zor. Ben o okuduğumuz bahislerde sorduğu soruların hepsine cevap verdim. Bir başka ıstılah sordu bana o zaman, şimdi unuttum ne olduğunu ama hiç duymadığım bir şey. "Hocam ben böyle bir şey okumadım, benim okuduğum bölümde hocam bana bunu okutmadı, bilmiyorum bu soruyu.", dedim. Biraz fazla sıkıştırdı, Allah rahmet eylesin Ali Üsküdarlı hoca Yeraltı Camii imamı sesli bir şekilde: "Ya bırak çocuğu. Okumadım diyor, okutulmadı çocuğa. Kitap mı yazdınız verdiniz eline bu çocukların da şimdi soru soruyorsunuz? Tamam yavrum çıkabilirsin." dedi bana. Hocanın kesti sözünü beni çıkardı.

Hocam okula kabul edildiniz ama henüz daha okula başlayamadınız mı?

İmtihanı kazandık, yatılı olarak okuyacağız fakat okul bir türlü açılmıyor, o zamanlar piyasada enstitünün kapatılması konuşuluyor ihtilal sebebiyle. Cemal Gürsel bir ara gelmiş okula, Yüksek İslam'ın bizden önce bir sınıfı var, Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, Tayyar Altıkulaç onlar bizden bir sene öncedir. Çarşamba'daki imam-hatip okulunun bir sınıfında devam etmişler onlar. Binamız yok, bizim gittiğimiz sene Fındıklı'da Namık Kemal İlkokulu diye büyük bir okul var, o okulun son iki katı verilmiş bize. Yüksek İslam Enstitüsü olarak biz orada okuyacağız fakat okul kapansın mı kapanmasın mı tartışmaları var basında. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na aykırıdır deniyordu. 25 Kasım'a kadar bekledik. Her gün gidiyoruz okula soruyoruz, kalacak yerimiz de yok. Benim akrabalarım var bir yerde kalıyorum ama arkadaşların hiç birinin yeri yok. İmtihanı kazanmışız, cebimizde de paramız bitmek üzere her şeyimizi yaptırдық fakat okul açılmıyor bir türlü. Bize sebepini de söylemiyorlar ama anlıyoruz meseleyi yani bu iş şüpheli. Nihayet 25 Kasım'da gelin dediler, gittik teslim olduk okula ve ders başlamış oldu. Aynı binada en üst kat yatakhaneler, onun altındaki katta dersaneler idare binası falan öyle bir binada derse başladık. Ben oradan mezun oldum yani şimdiki Bağlarbaşı'ndaki okul yoktu o zaman.

Hocam merhum Ahmet Davudoğlu'un hatıratında Cemal Gürsel'in sizin okuduğunuz binadayken orayı ziyaret ettiğinizle ilgili bir bilgi var.

Daha önce bu okul açılmıyordu dedim ya, ben kısa anlatmak için bunları anlatmadım. Okul açılmıyor bir türlü bu sefer Cemal Gürsel, "ben gideceğim bu okulu bir göreceğim" demiş. İşte o Çarşamba'daki imam-hatibe gelmiş,* orada çocuklar ona bir brifing vermişler zannediyorum. Zannediyorum Bekir Topaloğlu sözcü olarak o zaman konuşmuş. Okul için, bu ziyaretinden sonra açılış demiş. Biz bulunmadık ama duyduğumuza göre Cemal Gürsel'in bu müdahalesi okulun devamını sağladı.

Hocam Yüksek İslam'daki eğitiminizde hangi hocalarınızdan nasıl istifade ettiniz? Hangi hocanız sizi daha çok etkiledi?

O zamanlar Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki hocalar kariyer yapmış hocalar değillerdi. Sadece 1960 ihtilalinde üniversiteden bir sürü hocayı attılar, bunlara 147'ler deniliyordu. Ölçüleri neydi bilmem ama kariyer sahibi pek çok hoca atılmış oldu. Mesela Prof. Abdülkadir Karahan ve Doç. Halit Kemal Elbir hocalar vardı. Ali Fuat Başgil'in asistanı Selçuk Eraydın vardı. Bu tip hocalar vardı ama bunlar dışında esas bizim kelam dersimize gelen Celal Hoca vardı. Arapça'ya Ahmet Davudoğlu gelirdi. Sonradan Bekir Sadak Bey geldi. Tasavvuf tarihi dersine ve Türk İslâm Edebiyatı derslerine de Mahir hoca gelirdi. Onun dışında üniversitede bizim bir üst sınıfımıza Prof. Ali Nihat Tarlan gelirdi. Nihat Sami Banarlı gelirdi, psikoloji-sosyoloji derslerine ders kitaplarını da yazan Osman Pazarlı gelirdi. Fakat bu adamların dersinden bir şey anlamak çok güçtü. Onlar Türk inkılaplarının yapıldığı, öz Türkçecilik yaşandığı dönemde öyle bir zorlanmışlar ki onların konuştuğu lisanı anlamamız mümkün değildi. Öz Türkçe kelimeler kullanırlardı, onun için de dersleri çok zordu bizim için, anlayamıyorduk. Öyle kelimeler var ki hâlâ anlamam ben o kelimeleri.

Bizim hafızalarımızda en çok yer yapan Mahir İz hoca vardı, o, idealist, görmüş geçirmiş bir adamdı. Rahmetli Mehmet Akif'in dizinin dibinde yetişmiş bir adamdı. Ankara'da 1923'te kurulan ilk

* Bu ziyaretin bir anısı olan ve Cemal Gürsel'in okulun önünde çekilmiş olan resmi, fotoğraf arşivimizde ve videolarda yer almaktadır.

mecliste zabıt kâtipliği yapmış. Rahmetli Hasan Basri Çantay ve Mehmet Akif'le beraber buradaki Tacettin Dergâhı'nda bir yerde kalmışlar, aynı odada yatmışlardı. Hoca, *Gülistan ve Bostan*'i Mehmet Akif'ten orada okudum derdi. Mehmet Akif merhumla beraber yetişmiş insanlar, tabii Tevfik Fikret'i tanıyor, bütün eski edebiyatçıların hepsini şahsen tanıyordu. O bir anlatmaya başladığında onun derya olduğu hemen anlaşılırdı. Mahir İz hakikaten idealist de bir adamdı. Onun bizi en çok etkileyen sözlerinden birisi de şudur:

“Ben öyle havelân-ı havl bilmem, aklım da ermez. Ben maaşımı alırım, zekâtımı peşin öderim o iş biter. Sene sonunu beklemem, ben memurum, benim param olmaz ki sene sonunda, o yüzden ben böyle veririm” derdi.

Hoca bizim bildiğimiz zekât kaidelerinin dışına çıkan enteresan bir adamdı. Hoca bize mezun olduğumuzda Anadolu'ya gitmemizi ve gittiğiniz yerlerde imam-hatip okulu yoksa siz artık öncü insanlarsınız deyip okul açtırmamızı tavsiye ederdi. Bizim imam olmuş bazı arkadaşlarımız İstanbul'da kalmak istiyordu. İstanbul'da o zaman modaydı; böyle dindar zenginler dindar hocalardan damat yapmak isterlerdi. Birçok arkadaşımız böyle zengin damadı olmak suretiyle oralarda kalmayı yeğlediler. Hoca bu duruma çok kızardı. Yani burada kalmamalısınız, mutlaka Anadolu'ya gitmelisiniz ve Anadolu'da bu işi yaymalısınız, derdi hoca. Siz Âsım'ın neslisiniz, Âsım'ın nesli sizlersiniz, kendinizi öyle küçük görmeyin derdi. Böyle enteresan konuşmalar yapardı. Hoca heyecanlı bir adamdı, hatta bazen o sınıfta şiir okurken Selçuk Eraydın, onun asistanı oldu sonradan, hoca şiir okumaya başladığında böyle zaman zaman elini kaldırırdı, meğer hocanın kalp sıkıntısı varmış, kendini kaybediyordu şiir okurken heyecanlanmamasını hatırlatmak için Selçuk öyle parmağını işaret ederdi. İşte biz böyle hocalardan okuduk.

Hocam anlaşılan üzerinizde en çok iz bırakan kişi merhum Mahir İz hoca. Dilerseniz Ordu'ya geçelim. Mezuniyet sonrası Ordu'ya öğretmen olarak gidiyorsunuz. Hocanızın tembihatı bunda etkili oldu mu?

Evet, Ordu'ya gittik. Hatta Ordu'ya din dersi öğretmeni olarak giden ilk kişilerden biri bendim. Sonradan öğretmen arkadaşlarım söyledi, din dersi öğretmeni deyince benim için tuhaf şeyler düşünmüşler. İşte sarıklı cübbeli bir adam gelecek falan filan. Tabii o zaman genciz çok temiz giyiniyoruz, bizi karşılarında görünce hayret etmişler, bu nasıl din dersi öğretmeni diye?

Ordu'da ilk din öğretmenlerinden olmam hasebiyle birtakım sıkıntılar çektim. Ben mart ayında Ordu'ya gittim. Aslında mezun olurken İstanbul'da kalıp bir başka fakülte okuma projem vardı. Hitabet dersi imtihanına girmedim, bir dersten bekledim. Nasılsa görevim de vardı Altunizade'de, sonradan o projeden de vazgeçtik. İşte böylece şubatı gittim imtihana girdim, martta tayin oldum. Gittiğimizde sınıflar 50-60 kişilikti. Ortaokul 1 ve 2. sınıflarda dersim var, ne okumuş bu çocuklar daha önce ne biliyorlar, ne anlatayım ben bunlara, bir program var ama o programa göre bir şey okumuşlar mı diye kendi kendime bir içtihat yaptım. Okulda bir imtihan yaptım. Kendi kendime buldum bu yöntemi, bu çok enteresan bir şeydir, bir tek soru, Peygamberimizin adı nedir? Nerede, hangi tarihte doğmuştur? Annesinin adı nedir? Babasının adı nedir? Nerede ölmüştür? Otuz sınıfın dersine giriyorum aşağı yukarı 3.000 kişi, 100 kişilik, 60 kişilik sınıflar vardı. 2.500-3.000 kişilik talebe arasından bu soruya tam cevap veren çok az adam çıktı. Birçok öğrenci Peygamberimizin adı Ahmet'tir, Mehmet'tir, Hüseyin'dir gibi isimler yazdı. Ama hepsinden hemen hemen; 1881 yılında Selanik'te doğmuştur, annesinin adı Zübeyde, babasının adı Ali Rıza'dır 1938'de Dolmabahçe'de ölmüştür cevabını aldım. Çocuklara o zamana kadarki bütün okullarda, bizim de

okuduğumuz dönemde de, büyük adam olarak okutulan kişi Mustafa Kemal Atatürk'tü. Yani haklı olarak çocuklar peygamber deyince böyle büyük bir adam budur diye düşünmüşler. Hiçbir şey de okutmamışlar çocuklara, çok az çocuk buna cevap vermişti. Tahminimce onlar da ailelerinden öğrendiler. Bunun üzerine ben de kendi kendime dedim ki, ben bu çocuklara hiçbir şey anlatmayayım bu sene böyle Resûlullah'ın hayatını anlatayım. Ve başladım. Rahmetli Zekâi Konrapa siyer hocamızdı. Onun uzun yıllar imam-hatip okullarında okutulan bir siyer kitabı vardı. O kitaptaki kronolojiye göre peygamberin hayatını çocuklara anlatıyorum, onlar hayranlıkla seyrediyorlar, dinliyorlardı. Öyle zamanlar oluyordu ki bir konuyu anlatırken tam bitmiyor zil çalıyordu çocuklar, hayır hocam ne oldu sonrası, falan diye çıkmıyorlardı. Mesela bir Hz. Ömer'in Müslüman oluşu var ki sonu ne oldu diye çocuklar sınıftan çıkmıyorlardı. Nöbetçi öğretmen geliyor açıyor kapıyı, bakıyor ben ders yapıyorum, çocuklarda da çıt yok. Bir ara sordu bana bir nöbetçi öğretmen:

“Ya kardeşim canavar gibi bu çocuklar, bizde zil çalar çalmaz saldırıyorlar dışarıya çıkmak için sen ne anlatıyorsun ki bu çocuklara böyle can kulağıyla dinliyorlar ve zil çaldığı hâlde teneffüse çıkmıyorlar?”

Anlattım adama, ben böyle bunu anlatıyorum falan diye. O sene, gittiğim tüm okullarda; Kız Sanaat Enstitüsü'nde, Ticaret Lisesi'nde, Normal lisede, ortaokulda ve Merkez Ortaokulu'nda hep Resûlullah'ın hayatını anlattım çocuklara. Başka biri derslere girmesin diye de iki dersi de parasız okutuyorum. Onun parasını almıyorum ama derse giriyorum, gidip ders anlatıyorum. O zamanlar Ordu'da imam-hatip okulu yok, bir sordum soruşturdum dediler ki bir dernek var burada, onun başındaki adam buraya imam-hatip açacak. O dernekte görevli o zamanki vaizin babası olan yaşlı, sakallı bir adam vardı. O derneğin bir üyesi ama o derneğin başkanı olan Hasan Erzurumluoğlu'ndan Ordu'ya imam-hatip açacak diye ümitli. Onunla biraz konuştum, ya söylesen de bir tanıştırsan bizi o adamla! dedim. Ama o beni hiç yaklaştırmak istemedi oraya. Niye öyle düşündü onu da anlamadım. Sonradan birtakım kombinezonlarla edindiğim yeni dostlarla, orada daha kimseyi tanımıyorum, bilhassa o ramazan Ordu'da çok kar yağmıştı, birisini vasıta yapmak suretiyle Ordu Ticaret Odası'nın güzel bir salonu vardı, o salonda sahura kadar ben, Kur'an öğrenmek isteyenlere Kur'an öğreteyim, dedim. O tüccar zümresinden, biraz üst kademedeki hâli vakti yerinde adamlar kahvede sahura kadar gidip vakit geçireceğini oraya gelmeye başladılar. O ramazan her gece sahura kadar ben orada onlara Kur'an-ı Kerim dersi yaptım, birçoğu Yâsîn okur hâle geldi. Bazen ayetleri yazıyorum tahtaya oku diyorum, yani temrin yaptırıyorum. Ondan sonra bunun manası ne biliyor musunuz diyorum. Nedir hocam diyorlar. Ben de oradan girip anlatıyorum bir şeyler.

Bu şekilde orada bir grup edindik, edindiğimiz o grup çok işe yarar bir grup oldu. Derneği ele aldık, işte birtakım kombinezonlarla adamı razı ederek daha da doğrusu kandırarak derneği ele aldık. Ondan sonra gittim adama “kongre yapalım seni gene başkan yapacağız” dedim. Sen bizim tarafa geç manasında adama kulis yaptım, tamam dedi. Bütün arkadaşlara da dedim ki: Ben böyle bir söz veriyorum, bu adamı yine dernek başkanı yapacağız. Tamam dediler. Dernek için kongreye gittik. Kongrede ben herkese, hiç tenkit yapmayın yani bir olay çıkarmayın, dedim. Çünkü adamları var; geliyorlar silahlı-milahlı, partuciler falan her pencerenin dibinde birisi bekliyor. Böyle tehdit altında kalıyoruz diye, öyle dedim. Kur'an kursunda yapıyoruz kongreyi, hiç ses çıkarmayın bitsin bu iş, yeter ki seçim yapalım bu işi ele alalım dedim. Tam o sırada -Allah rahmet eylesin- Merkez Yağlı Camii imamı vardı, kalktı bir konuşma yaptı. O kadar zaman işte ne yaptınız falan filan derken ortalık karıştı. Hemen koştum ben mikrofonu aldım bir yanlış anlama var dedim, işi yatıştırdım. Yeniden seçimi yaptık, bitirdik. Hasan Erzurumluoğlu bize o hocayı, o dediğim vekil imamı da mutlaka idare

heyetine alın diye rica etti, tek şartı o oldu bana, başka bir şartı yoktu. Hülasa seçimi yaptık, bitirdik. İş bölümü yapacağız, iş bölümüne geldi sıra, bu sefer benim adamlarım dediler ki hocam senin işin bitti. Şimdi biz bu adamı başkan yapmayacağız, artık sen buraya kadar bu işi temin ettin, bu işi ele geçirdik, tamam. Dedim ki yok eğer böyle bir şey yaparsanız ben yokum, istifa eder, ayrılır giderim, hiç bulunmam aranızda. Çünkü ben Müslümanım, ben söz verdim bu adama ve bu sözü de bir gaye için verdik. Bu adamın husumetini çekerek bir işi yapamazsınız dedim. Biraz itiraz ettiler, sonra dediler ki bir şartla kabul ederiz. Nedir? İkinci başkan sen olacaksın. Çünkü biz bu adamla uğraşamayız dediler. Tamam dedim ve hakikaten öyle oldu. İş bölümü yaptık. Onu başkan yaptık fakat o hacıefendi benim bu kongrede o havayı yatıştırmak için yaptığım konuşmadaki yumuşak tavırdan dolayı beni iki yüzlü bir adam olarak gördü zannediyorum. Bizimle çalışmadan istifa etti ve ben derdimi o adama hiç anlatamadım. Yani bu siyaseti anlatma imkânım olmadı ve o adam bana dargındı. Bana hiç selam vermedi bile. Neyse artık mecburen biz işimizi yürütelim dedik.

Hasan Erzurumluoğlu dağınık bir adamdı, her toplantıyı gidiyoruz ama o mutlaka yarım saat-kırk beş dakika geç geliyor, biz kararlarımızı alıyoruz, yazıyoruz, imzalıyoruz, bir onun imzasını açık bırakıyoruz. Geliyor, ne yaptınız diyor? Biz de Hasan Bey sizi bekledik ama siz gelmeyince arkadaşların işi vardı yaptık görüşmeyi, şu kararları aldık diyoruz. Bir bakıyor kararlara isyan ediyor. Biz açılış için karar alıyoruz, yok efendim hazırlık yapmamız lazım, bilmem ne yapmak lazım, ben bunu imzalamam diyor. Peki, siz bilirsiniz muhalefet şerhi yazın diyorum ona. Bu sefer de muhalefet şerhi yazmaya çekiniyor. Çünkü politik gelecekte kullanılır aleyhine diye onu da yapamıyor. Senin hatırım için imza edeyim diyor. Böyle imza atıyordu.

Hülasa bu siyasetle imam-hatibin açılmasına karar verdik. Arsasını aldık, ikinci kata kadar çıktık. Ama üç sene orada hemen hemen her köyü sırtımda fındık çuvalıyla dolaştım, camilerinde hutbe okudum, kimisinde vaaz ettim. Efendim işte böyle böyle yardımlar topladık. Ben Merkez köylerini ve Perşembe'nin köylerini çok iyi bilirim, öbür taraflara fazla uzanamadık.

Hocam sizin Ordu'da yani Karadeniz'de büyük bir imam-hatip lisesi açmanızda Mahir İz'in dolaylı teşvikinin katkısı olduğunu görüyoruz. Ama başta kendi hayatınızla alakalı aktarımından da anlıyoruz ki organizatör yönünüz ilkokuldan beri var. Bu durumun yansımaları 1970'li yıllarda Trabzon'da Huzur Lokali'nin açılışında da görüyoruz. Trabzon'un özellikle dinî hayatı açısından Huzur Lokali önemli. Hocam lokalın açılış serüvenini bir de sizden dinlemek isteriz.

Estağfirullah, efendim işte Trabzon'a müftü muavini olarak gittim. Abbas Efendi, Cumhuriyet Halk Partili olduğunu iftiharla söyleyen bir müftüydü. O parti dışındaki adamların hepsine açık nefreti olan tuhaf bir adamdı.

Hocam o zaman siyasal görüşünü açıkça belirten birisi bir yerde müftü olabiliyordu.

Hiç kimse ona bir şey diyemiyordu. Çok çok güçlü bir adam çünkü 1957'de Trabzon'dan CHP'den aday gösterilmiş fakat seçimi kazanamamış, CHP milletvekili olamamıştı.

Abbas Hacıefendioğlu mu?

Evet, Abbas Hacıefendioğlu sağlık memurluğundan emekli olmuş biri ama vaktiyle medresede okumuş bayağı iyi bir hoca, aslında hocalığı gayet iyiydi. Şimdi ihtilal olunca nasılsa Cumhuriyet

Halk Partisi ihtilalde zaten birinci derecede azmettiren kişiler onlar, hemen “İktidara geliyoruz bu adam yeniden gelecek bizim aramıza, şimdi milletvekili olacak.” diyerek ne de olsa buna biraz hocalık bulaşmıştır diye bunu tuttular bir kombinezonla Trabzon’a müftü yaptılar. Bir daha aday olup da aramıza karışmasın diye ben öyle yorumluyorum. Efendim, Salih İmamoğlu Hoca’yı Trabzon müftülüğünden azlettiler, ertesi sabah oraya müftü olarak onu getirdiler.

Hocam araya giriyoruz ama Salih İmamoğlu Ankara İlâhiyat’taki Ragıp İmamoğlu’nun babası?

Ragıp İmamoğlu, Gümüşhane müftülüğünden Ankara müftülüğüne gelmiş, Ankara müftülüğünden sonra da ilâhiyata okutman olarak girmiş ve orada genç yaşta vefat etmiştir. İşte onun babasını azlettiler Abbas Efendi’yi yerine getirdiler. Fakat daha sonra ihtilal idaresi onu görevden almak istemiş. Diyanet Yaşar Tunagür zamanında onunla uğraşmış. Müfettiş gönderilmiş üzerine, şunu yapmışlar, bunu yapmışlar en sonunda Cevdet Sunay gönderilen kararnameyi bir daha bunu önüme getirmeyin diye not düşmüş iade etmiş geriye. Diyanet o adama bir şey yapamıyor yani. Trabzon’da görevliler arasında kendi taraftarı olan görevliler, bir de ona karşı olan görevliler var. O zaman Trabzon Din Görevlileri Derneği’ni kurmuşlar, dernek ona karşı fakat onun bir kısmı da hocaya nasılsa bir şey yapamıyor diye hocanın tarafında, böyle de görevlileri ayrılmış. Kendisi de oturuyor hiçbir şey yapmıyor, telefon bile almıyor daireye. Mesela bizim müftülükte telefonumuz yoktu. Eğer telefon alırsam Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan telefonla beni kontrol ederler diye telefon bağlatmıyor daireye. Böyle bir adam, böyle Diyanet’e karşı galiz şeyler söylüyor. Mesela onun en büyük hakareti ve küfrü, “Pis Demokrat” demektir. Allah taksiratını affetsin. O bir küfürdür onun için. Demokrat olmak o kadar kötüydü onun nezdinde.

Beni onun yanına gönderdiler. Meğer özellikle beni onun yanına göndermişler. Tabii biz gittik ki adam, “Ben Diyanet’ten muavin istemedim sen nereden geldin, müftü yardımcısı nereden icap etti?” falan dedi. Buraya tayin ettiler beni, dedim. Ama beni devamlı şüpheyle karşıladı. Yani hiçbir işe karıştırmak istemiyordu, ben de karışmıyordum. Aradan bir müddet geçti, o müddet içerisinde bir gün Trabzon’a Ömer Lütfi Hancıoğlu diye bir vali tayin oldu. Eski subaylardan kalma bir valiydi o, sonradan il toplantıları yapıyor, oraya tabii şube müdürleri gidiyor. Müftü valiyi duymuş ama onu pek sevmemiş herhâlde, vali ona yüz vermemiş. Bana da “sen git toplantıya” dedi. O zamana kadar beni kimseye göstermedi ama o gün sen git dedi. Neyse ben gittim toplantıya, halk evinde yapıldı toplantı. Vali bir ara suni tohumlamadan bahsetti, millet dinden dolayı karşı çıkıyor, günah diyorlar buna falan denildi. O arada Vali dedi ki ya müftülükten kimse yok mu? Ben varım dedim. Baktı bana sen necisin? dedi. Kıyafetim değişik gelmiş yani öyle beklemiyordu demek beni. Evet ben, müftü muaviniyim, dedim. Sen ne diyorsun bunların söylediğine? dedi. Dedim ki:

“Bu arkadaşlar bunu dine mâl ediyorlar ama bu işe karşı çıkan adamlar bir lahana yaprağını bahane ederek adam öldürüyorlar, dinde adam öldürmek haramdır. Bir lahana yaprağı için adam öldüren adamın ne kadar dini var ki buraya tesir ediyor, kendi başarısızlığımızı biz dine veremeyelim dinin böyle bir emri yok.”

Ben böyle deyince vali benimle ilgilenmeye başladı. Giderken de, sen gitme beraber gideceğiz, dedi. Beni arabasına aldı beraber makamına gittik, hanımı da makama geldi. “Gel hanım bir adam buldum müftü muaviniymiş, o müftüye hiç benzemiyor bu, gel tanıştırayım sizi”, falan dedi. Kadın da sosyal bir kadın, oturduk biraz sohbet ettik. Vali bana dedi ki; ben bundan sonra seninle çalışmak istiyorum, o çağ dışı kalmış bir adam, ben onunla çalışmak istemem. Ben de aman efen-

dim, dedim, bu adam öyle gördüğünüz gibi bir adam değil, o adam çok güçlü kudretli biri. Bu adam yarın öbür gün benim hayatımı karartır, ne olur böyle bir şeye sebep olmayın falan dedim. Allah Allah nasıl olur, falan dedi. Böyle dedim çünkü müftü efendinin makamında küçük bir daktilosu vardı, onu alıyor bir şeyler yazmaya başlıyorsa bil ki birini şikâyet ediyor, şikâyet grubu da zaten istihbaratla şununla bununla. Hemen gammazlıyor Nurcu'dur, gericedir, yobazdır, demokrattır, şunun taraftarıdır... böyle görevlileri perişan ediyor, bu tip bir adam dedim. Ne olur beni koruyun onun karşısında falan dedim ve böylece çalışmaya başlayınca, ben yavaş yavaş görevlilere ilk defa Trabzon'da daha Diyanet bunu zorunlu yapmadan müftüye dedim ki; hocam ayda bir toplantı yapalım, çağırılım görevlilerimizi. Ya işte ne lüzum var? falan deyince de "Hayır, bunun yapılması lazım bu görevlileri tanıyalım gelsinler önümüze" dedim. O hepsini bir araya getirmek istemiyordu. İlk defa aylık toplantı işini icat ettik Trabzon'da. Yani o zamana kadar hiçbir yerde yapılmıyor bu toplantılar.

Din Görevlileri Derneği'ne dedim ki: Biz bir bina bulalım böyle bir lokal yapalım. Onların 30.000 lira parası var bütçelerinde. Ben de İmam-Hatip Mezunlar Derneği'ni ele aldım. Benim de 5.000 lira borcum var, derneğin borcu, ortak olalım bu işte dedim. Onlar güç bela, biraz da çekiniyorlar, müftü muavini olduğum için razı ettim. Kunduracılar Caddesi'nde, öğretmen okuluna giden yerde bir adanın üzerinde bir bina bulduk. Kemal Atal diye birinin binasıydı. Kemal Atal uzun yıllar Demokrat Parti'ye muhalefet etmiş, Millet Partisi'nden aday olmuş. Son derece konuşkan bir adam. Ama zengin bir ayakkabıcı, gittik adama, burayı biz kiralamak istiyoruz dedik. O adam din-Diyanet deyince başladı bize nutuk çekmeye, size orayı ben verirsem orayı siyaset yeri yaparsınız, hükûmete çalışırsınız falan dedi. Dedim, yok biz öyle adamlar değiliz, o konuda taahhüt de verebilirim ben size. Bizim politik gayemiz yok falan deyince o şartla hülusa bize orayı kiraya verdi. O zamanki parayla aylık 1.000 liraya orayı kiraladık. Aylık 1.000 lira o zamanlar çok büyük bir para.

Biz din görevlileri nereden vereceğiz o parayı? Buluruz Allah Kerim falan filan dedik. Gittik binaya baktık ki bina dökülmüş, eskiden koca bir sinema salonu gibi ada şeklinde, belki elli dükkânın üstü, çatı katı, büyük bir yer burası ama her tarafı dökük. Yani orayı görünce bizim din görevlisi arkadaşlar feveranı bastılar. Ama tabii anlamayı yaptık, ben de daha önce gördüm orayı, onlara gösterirsem orayı almayacaklarını itiraz edeceklerini de düşündüğüm için onlara göstermeden imzayı attık. Sonra buyurun anahtar dedim ama kıyamet koptu. Orayı gören koştı daireye geldi, hocam biz mahvolduk ora şöyle, ora böyle falan demeye başladılar. Ben de, yaparız bir şeyler, dedim. İşte sağa sola bakıyoruz nasıl temizleriz burayı? Temizlik yapacağız evvela. Bir adam tanıdık orada Fethi Bürküoğlu diye, Allah rahmet eylesin. Ne yapacaksınız? dedi, ben anlattım projemizi, onunla çay içtik dükkânında. Adam oradan dedi ki, ben size yardım ederim bu konuda. Meğer onun da düşünceleri o istikamette ama "benim istediğim gibi yapacağız burayı" dedi. Tamam dedik biz senin emrine gireriz, yaparız. Adam usta, her şey geliyor elinden. Neyse başladık orada hepimiz amele olduk arkadaşlarla birlikte imam-hatipten talebeler, imam-hatipteki hocalar Şükrü Bey de dâhil oraya getirdik. İş elbiselerimizi giyip ameleliği biz yaptık. O salonu Trabzon'da o zaman şehir kulübünden bile daha lüks bir salon hâline getirdik. O Fethi Bürküoğlu muhiti olan bir adamdı. İstanbul'a gitti, yardım aldı, geldi. Çok büyük masraf ettik oraya, arkada küçük bir odası vardı, orayı makine odası yaptık, sinema makinesi aldık, film seyretmek için hatta o zamanki şartlardaki bir kamera aldık. Yapacağımız müsamereleri filme alıp köylerde seyrettirmeyi düşündük. İmam-hatip okulunu tanıtmak için falan böyle gayelerimiz var. Ve oranın açılışını yaptık. Oranın adına da Huzur Lokali dedik.

Huzur Lokali çok iş gördü; üniversitedeki talebelerin, lisedeki talebelerin onların devam ettiği bir yer hâline geldi. Orada çay içiliyor, herkes çay parasını da ödüyor, akşamları ve günün belli saatlerinde kadınlar için programlar yapılıyor, mukabele okunuyor, dini konular anlatılıyor ve o zamanki Trabzon'daki üniversiteye çok talebe geliyordu, onlarda Lokal'e gelip takılıyordu. Öğretmenlerden milliyetçi mukaddesatçı olanlar takılıyor falan derken bir şey meydana geldi. Dernek olarak gittik, yardımlar topladık, imam-hatip okulunun şu anda kullandıkları o masa üzerindeki çoğu şey bile o zaman alınmış şeylerdi. Çok insandan yardım aldık.

Biz Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduğumuz zaman birbiriyle irtibatı olan bir grup olarak Türkiye'ye dağıldık. Dolayısıyla hep dirsek teması içerisindeydik, *Nesil* mecmuası çıkmıştı bir zamanlar. O çalışmanın ürünüdür *Nesil* mecmuası. İstanbul'da bu arkadaşlar toplandılar, o zaman imam-hatip okullarının orta kısmı kapatılıyor, tedrisat kanununa aykırı diye, okulun kapatılmasını teklif etmişler Cevdet Sunay'a. Cevdet Sunay'a da kimse gidemiyor yani sokmuyorlar kimseyi onun yanına. İstanbul'daki arkadaşlar toplanmışlar Bekir Topaloğlular, Hayrettin Karamanlar ve Tayyar Altıkulaçlar falan o zaman hepsi İstanbul'da. Onlar bana bir görev verdiler dediler ki: Sen Trabzon'dan bir heyet teşekkül ettireceksin, Cevdet Sunay'dan randevu alacaksın, bu konuyu anlatacaksın. Rahmetli Kemal Güran da dosyayı hazırlamış.

Hocam Trabzonlu bir heyet ve sizi seçmelerinin sebebi Cevdet Sunay'ın Trabzonlu oluşundan değil mi?

Evet, Cevdet Sunay'ın Trabzonlu oluşundan dolayı bana görev veriyorlar, sen Trabzon'un eşrafından bir heyet teşekkül ettireceksin ve Cevdet Sunay'a bu konuyu anlatacaksın dediler. Bir dosya hazırlanmış, o dosyayı sunmak için gideceğiz. Dosyayı federasyon hazırlamış, Kemal Güran rahmetli faal hâlde burada. Ne yapalım der dururken Nurettin Hafız vardı, Ortahisar Cami İmamı Nurettin Durmuş, o bana dedi ki: Hocam, Ragıp Ağa'ya git onunla bir görüş. Dedim Ragıp Ağa, Harakalı Mustafa Ağa'nın oğlu. O zaman Demokratik Parti, Adalet Partisi'nden ayrılmış o da Trabzon'da onun başkanı. Trabzon'dan da üç milletvekili var o zaman: Ekrem Dikmen, Senatör Hocaoğlu, bir tane daha Necati Çakıroğlu diye bir milletvekilleri var. (Nurettin Durmuş) Ona git o adam işret sahibi yani böyle çok dindar bir adam değil, şehir kulübü cemaatinden bir adam ama sen bir git bu adama, bir görüş bununla, adamdan istifade edebiliriz, ben tanıyorum mert bir adamdır, dedi. Kalktık gittik, buldum adamı. Adam dinledi beni. Dinledikten sonra dedi ki:

“Hocam ben öyle çok fazla dindar bir adam değilim yani vecibelerimi yerine getirmekte zorlanan bir adamım. Ama ben varım bu işte, bütün masraflar da bana ait, gidecek heyetin masrafları da bana ait.”

Ragıp Hacısalihioğlu'yla bir heyet teşekkül ettirdik. Birisi Çaykara'dan, birisi Of'tan Saraloğullarından Şinekli başka bir adam, bir grup meydana getirdik. O telefon ediyor milletvekillerine, senatöre iki üç tane adamı var orada, siz randevuyu alacaksınız. Bir gün haber gönderdi bana tamam dedi, randevu alındı gidiyoruz. Kalktık Ankara'ya geldik. Ankara'da Ulus'ta bir otelde kalıyoruz, yanına gittik, baktım o hazır gelmiş oraya. Zengin bir adam bütün masrafları da bana ait diyor adam zaten. Neyse Kemal Güran, bir minibüsü var federasyonun o minibüste geldi bizi aldı, köşke gittik. Bu Ekrem Dikmen, Necati Çakıroğlu ve Hocaoğlu üçü geldi oraya, Ağa da bizimle beraber, Trabzon'dan gelenlerle Cevdet Sunay bizi kabul etti, girdik makama oturduk. Bize bir şeyler ikram etti. Biz: Efendim bizim ziyaret sebebimiz budur, diye anlatmaya başladık.

Buradan Kemal Güran'ı da aldık, o sözcü oldu. Kemal Güran'ın dosya elinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na aykırı deniyor, hâlbuki kanununa aykırı değil, koydu ortaya hazırlamış olduğu dosyayı ve başladı anlatmaya. Cevdet Sunay da durdu dinledi. Sonunda da dedi ki: Ya bana profesörler kanuna aykırı diye anlattılar, aksine kanun bunu amir, o maddeyi de okudu. O dosyayı sen bana ver dedi, aldı dosyayı ben bunu takip edeceğim, dedi. Ve bizi oradan uğurladı ama bir saat kadar Trabzon eşrafı da sohbetle, bize ikram ettikten sonra bir saat sonra çıktık. Ağa "size gelin bir yemek yedireyim" dedi, bizi Anadolu Kulübü'ne götürdü. O bütün heyetin hepsinin paralarını ödedi. İmam-hatip okullarının bu orta kısmının kapatılması konusundaki derdimizi o şekilde Ağa vesilesiyle Allah rahmet eylesin, bu Ragıp Hacısalihoglu sayesinde oldu.

Görüşme olumlu neticelendi değil mi hocam? Az önce Bekir Topaloğlu merhumun Cemal Gürsel karşısında enstitüleri müdafaası, sizin de imam-hatiplerin ortaokul kısmının müdafaasına vesile olmanız, bu tabloyu Huzur Lokali'nin de 70'li yıllarda bereket olarak görebilir miyiz?

Şimdi şöyle Huzur Lokali ile biz orada belli bir grup yetiştirmiş olduk. Efendim hiç unutamadığım bir şey var, para topluyoruz, Of'tan çay almamız lazım, Of'ta o zaman bir müftü var, okur-yazar bile değil, Celil Efendi diye bir adam. Trabzon'dan heyet hâlinde ona gittik. Trabzon'dan da arkadaşlar var yanımızda, din görevlileri falan yani müftü olarak imamlara söyle de çay alım yerlerinde bize yardım toplansın diye. Müftülüğün de o zaman bir odası var, yerde minderler var, efendim orada abdest ibriği ile leğeni var, havluları oraya asılmış, kendinin şu kadarlık bir masası var, önünde bir koltuk gibi bir şey var, bağdaş kurup oturuyor o koltuğa. Herkes yerde, o minderlerde oturuyor. Müftünün makamına girdik, müftü bizi tam da anlamıyor, herhâlde kulakları tam duymuyor. Biz meseleyi açınca müftü böyle nakarat hâlinde bize âlim lazım bize imam-hatip lazım değil diye bizi terslemeye başladı. Tabii biz şaşırarak birdenbire böyle şeyler söyleyince, vasıta olan bir vaiz var, Allah rahmet eylesin Şinekli Sula soyadlı bir hocaydı o, baktı ki iş sarpa sardı adam bize imam-hatipte ne oluyor falan der gibi bir şeyler konuşuyor, gitti kulağına benim müftü muavini olduğumu söyledi. Bunu söyler söylemez bu kaldırdı kafasını bir baktı bana dedi ki: Tabii ya onlar da bizim çocuklarımızdır onlara da yardım edeceğiz. Müftü birden değişiverdi. Bunu hiç unutmuyorum, hep hatırlar gülerim buna.

O zaman bayağı yardımlar topladık, hem Huzur Lokali'nin yapımında hem de imam-hatip okuluna yardımlar toplandı. Huzur Lokali hakikaten orası bir akademiydi ama ben ayrıldım, Diyanet'e geldim, merkeze aldılar beni, Şükrü Bey oradan ayrıldı, Düzce İmam-Hatip Lisesi müdürü oldu. Ondan sonra maalesef lokalimiz bu tarzda çalışmadı. Biraz da bu Haydar Baş orayı ele geçirmek istedi, bir şeyler oldu falan derken ihtilaflar olunca o Kemal Atal dediğimiz adam şöyle dedi:

"Ben bu sözle burayı size vermiştim bana 10.000 lira da verseniz ben burayı size veremem."

Böylece bizim Lokali kapatmış oldular. Hâlbuki aynı adam o lokalden annesine evine bir hoparlör bağlattı, bütün programlarımızı dinliyordu.

Hocam ilâhiyatçılara, imam-hatip öğrencilerine ve bizlere son olarak ne tavsiyeniz, ne nasihatınız olur?

Estağfurullah, az önce de bahsettiğim gibi biz ilk nesil olduğumuz için çok şey yapmış gibi gözüküyoruz, aslında çok şey yapmadık. Biz kendi görevimizi yaptık, misyonumuz gereğini yerine

getirdik ama o zaman bütün bu işler bize terettüp etmişti. Çünkü önde biz vardık. Biz ilk nesildik, ben bu neslin ikinci nesliyim, birinci nesil Tayyar Altıkulaç, Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu, Ahmet Kahraman gibi o arkadaşlar. İkinci nesil olarak biz geldik, o yüzden bu kadar böyle önde olduk, yoksa becerimizden dolayı değil. Ama misyon gereği bu hizmetlerde daha anlatılacak çok hatıramız var.

Elhamdülillah Cenab-ı Hak'tan karşılığını bekliyoruz, hiç başka bir şey beklemedik, kimseden de beklemedik. Ne siyasi ikbal ne şu ne bu, hiçbir şey beklemedik ama Allah bana umduğumdan çoğunu verdi. Ben her düştüğümde bir üst makama geldim. Onu da bizzat yaşadım, bu itibarla ben bizim neslin, imam-hatip neslinin bizden sonra çok dağıldığını gördüm. Biraz da bu Trabzon'daki çalışma sırasında baktım ki benim tahayyül ettiğim gibi değil bu iş. Çünkü benim ömrüm imam-hatip okulu mezunlarına hizmetle geçti. Diyanet'te bulunduğum müddet içerisinde de hep pozitif ayrım yaptım imam-hatip mezunlarına. Niye? Çünkü ben kendim çok sıkıntı çekmiştim, onlar çekmesin diye. Ama sonradan bu emekliliğimde gördüm ki arkadaşlarımızın birçoğu bu misyona sahip değil, devlet memuru olmak istiyormuş, memur olmuş, şimdi de emekli maaşını almış çekilmiş bir kenara. Hiçbir derdi yok, davası yok. Benim tavsiyem ilâhiyat mezunu ve imam-hatip mezunlarına mutlaka dava ve dert sahibi olmalarıdır. Dava ve derdi olmayan adam beşerdir, henüz insan vasfını kazanamamıştır. Kanaatim benim budur. Beşer soyundan geldiği için beşerdir, bir şey demiyorum ama insan olabilmek için mutlaka Cenab-ı Hakk'ın insan fıtratına koyduğu o özellikleri, vahyin özelliklerini yaşaması, tekamül ettirmesi lazım ki insan olsun. Çünkü Cenab-ı Hak hep böyle hitap etmiştir, insana beşer olarak değil de insan olarak hitap etmiştir. Bu manada benim tavsiyem bir dert sahibi olmalarıdır.